

ראוי להימנע גם בנסיעה בקורקינט אף שאינו חשמלי.⁸

קידוש לבנה מתוך בית הכנסת

במוצאי שבת ירדו גשמים עזים, ואף על פי כן נראתה הלבנה בבירור בין העננים. האם ניתן לקדש את הלבנה בעמידה מתוך בית הכנסת, דרך חלונותיו, או לעמוד תחת גג כלשהו. או שחובה לצאת לרחוב ולקדשה תחת כיפת השמיים?

ת. לא יקדשו את הלבנה מתוך בית הכנסת, אלא יצאו לקדשה ברחוב.⁹ אולם זקן או חולה יכולים לקדש את הלבנה במרפסת הבית, או אפילו בתוך הבית כנגד החלון.¹⁰

אבן שנפלה ממעיל ספר תורה

בשבת קודש נפלה אבן קישוט ממעיל ספר תורה. האם אבן זו נחשבת כדבר משיי שבו קדושה וצריך לגנוז אותה? והאם מותר להגביה ולטלטלה בשבת או שהיא מוקצה?

ת. יש לאבן דין 'תשמישי קדושה', כיון שעשויה לנוי הספר תורה, והאבן טעונה גזירה.¹¹ לגבי הגבהתה בשבת, אם עומדים להחזיר את האבן לשבצה במעיל הס"ת, מותר להרימה,¹² אך אם עומדים לגנוזה הרי היא מוקצה, ויטלטלה בגופו למקום משומר ומכובד.

בניית בובת שלג

אני נמצא כעת עם משפחתי בארצות הברית ומתחוללת כאן סופת שלגים. ילדיי אספו כמות גדולה של שלג והתחילו לבנות ממנו בובה. האם יש בכך חשש מצד האיסור לעשות צורת אדם?

ת. אין לעשות בובה בצורת אדם בשלימות.¹³ אבל אם אין בה את כל הגוף, מותר.¹⁴

לחמם דג במיקרוגל בשרי

האם מותר לחמם דג במיקרוגל בשרי שהוא בן יומו, ללא כיסוי, או שיש בכך חשש סכנה?

ת. אם המיקרוגל נקי מותר לחמם בו. בדיעבד, גם אם כבר חמם במיקרוגל לא נקי, אם לא התבשלו יחד וזימן עירוב ממשות, מותר לאכול.¹⁵

מוכרת סבורה שבעלה בעיר האם מותר לו לצאת בלי להודיעה

ראובן מתגרור בבני ברק, ואשתו עוסקת במכירת תכשיטים בביתם. מחמת אופי המסחר, דלת הבית סגורה במשך שעות הפעילות, וכל לקוח הנכנס יכול להיכנס רק לאחר פתיחה מבפנים באמצעות אינטרקום. ראובן עובד ברחוב סמוך, ולפיכך הותר לאשתו להיות מוכרת לבדה בחנות מכוח

היתר 'בעלה בעיר', שכן בכל עת יש באפשרותו לשוב לביתו. כעת התקשר אליו חבר והזמין להשתתף בבר מצוה שהוא עורך לבנו בעיר בית שמש. האם מותר לראובן לנסוע הלוך ושוב מבלי להודיע לאשתו, באופן שבפועל ייעדר מן העיר כשעתיים וחצי, ובזמן זה אין מתקיים למעשה 'בעלה בעיר', שיש שאשגו אינה יודעת על נסיעתו ומבחינתה בכל רגע יכול הוא לשוב לביתו?

ת. אם האשה סבורה שבעלה בעיר, מותר לה להמשיך למכור בחנות גם אם יכנס לשם איש, ואין צריך להודיע לה שאין בעלה בעיר.¹⁶ אמנם אם האיש שבא לחנות יודע שהבעל אינו בעיר, יש להסתפק האם מותר לו להתייחד עמה, כי אע"פ שהיא סבורה שבעלה בעיר ואימתו עליה, יש לחשוש שיודיע לה שאין בעלה בעיר ותאמין לו,¹⁷ ולכן יש להחמיר.¹⁸

לברך 'על קביעת מעקה' במרפסת הבית

שיפצתי את ביתי והוצאתי מרפסת גדולה, האם אפשר לברך על קביעת המעקה, או שכיון שאין זה על גג ביתי אין לברך?

ת. גם על מרפסת בית יש חובת הוצאה, אך מספק לא יברך.²⁰

משה (ה"ע ח"ד סימן סה אות ז) שמוציאים חומרות שלע עניני הא"ע אות א) פשיטא ליה שאסור לה להתייחד באופן זה. אך לא נתברר הטעם לכך. 17 מנחת שלמה (ח"א סי' אא אות כב). 18 מלבושי מרדכי (סי' סה סק"ג), וכו' בתורת החיוד (ח"ד סי' פ"ח) בשם הגר"ש אלישיב לאסור באופן כזה. 19 כתב בשולחן ערוך (ח"מ סי' ת"ח סעיף ט"ז): אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שישכולו בה אדם ימות, נגזר שהיה לו באר (או ברה) בחצירו, בין שיש בו מים שיש בו מים, חייב לעשות חוקא גבוה ל' טפחים או לעשות לה כיסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל משכול שיש בו סכנה נפשות מצות עשה להסיר ולתקן ממנו ולהזהר בדבר יפה, שאמר הגר"ש (ט"ו) 'השמר לך ושמור מ"מ אסור והנהיג המכשולות המביאים ליד סכנה ביטל מצות עשה ועובר בלא תשים דמים' (שם כח). 20 בח"י אדם (הל' מוה"ק ומקנה כלל טו סעיף כד) שאין מוכרים על עשיתן של עולות אלא אינם מעקה לבית ואינם כדלל המצוה של 'ועשית מעקה לגג', אלא ככלל המצוה 'ולשמר לך ושמור נפשך', והוא עשה כללי לשמור נפשו מכל מיני דברים מסוכנים ואינו מיוחד למצות מעקה, לכן אין לברך על ע"ל לעשות מעקה, והביא הפת"ש (סי' תכ"ו סק"א). וכו' במקמ שאלה (סי' קפ"ד סק"ג) ובחזו"א (ח"מ לקוטי' סי' י"ח סק"ג) ועוד אחרונים. והנה החזו"א (ח"מ לקוטי' סי' י"ח סק"ג) כתב שהמפוסט של עולות אינן חייבות במעקה מן הדין, כיון שאין תחתיה בית דירה, אא"כ יש תחתיה בית ונחשבת גם כן בית. והביא ראייה מדברי הרי"ט"א (מ"ק פ"ג) ובכתבי הקד"ו (החידושי סוכה סי' קס) שאין להביא ראייה מהרי"ט"א למרפסות בימינו חייבות במעקה. כתב שר"י אף מרפסת של זמן התלמוד שניה במחלוקת וכו' של מרפסות של ימינו שעשויות להשתמש שם כקביעות כמו בבית, ואף הרי"ט"א מודה שחייבות במעקה. וכו' בשו"ת שבת הלוי (ח"ו סי' רכ"ט אותיות ג-ו) שאין להביא ראייה מהרי"ט"א למרפסות בימינו שהן חלק מהדירה מעט ופשיטא שחייבין במעקה, ולדעתו אין של לברך. וכן כתב לחלק בשו"ת משנה הלכות (ח"ט סי' ע"א), גם בשו"ת פעלים (ח"ד סי' פ) כתב דבר פשוט דמרפסת חייבת במעקה. ובספר בירור הלכה (ליבר חלק א' עמוד י"ט) כתב ששמעון חן מפי עד ששמע מעט ממנו החזו"א הוראה אילו מבוטלת למעשה לעשות מרפסת מעקה עשרה טפחים. וכו' הגר"ח פיינבוך במסכת מוזהר (הבלות מעקה שיהיה סק"ג) הדמיה לעשות מעקה 'אין את כות שיעל' א"ל יברך. אך אמנם גם במרפסת (גבי בית דירה של שכן, שנחשבת גם לדירה מתחתיה) ואי שכתב הגר"ח 'ולברשטיין שליט"א, חקר הלכות והלכות שבנין תשובה (ט"ו) בכל מקום אם אין הדירה מתחתיה שייכות לו יבנה בל בריכה משום שנחשבת המבטל' (ח"ט סי' ק) שאל לבית יוסף, ושוכר לב לבדו מחברו מן חייב במעקה, והוא דבר בחקיר לב (ח"מ סי' ט"ב) שהוכיח שהבית יוסף הסתפק ולא הכריע להקל. וראה בפאת השולחן (ח"א סי' ב"ס סק"ט). ולכן יבנה א"ל יברך.

(שער האותיות ק קדושה) כתב שכשר הדבר לנהוג שלא לעשות אפילו פרוצן אדם לבדו. ואף שלמעשה היקף כדברי השו"ע והרמ"א שפרצוף אדם בל גוף מותר אף בעשייה. מכל מקום נראה שגם לשיטת המחמירים שלא לעשות צורת אדם אפילו בלא גוף, ששמאי' שוורים ועל בניהם דלותות וכו' כמבואר בסוכה (א' וכו'). וראה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה סי' לה אות ז) שכתב שאף מה שהזהיר באלהי רבה (שם ס"ק ז) שלא לקדש הלבנה בתוך ה"ד"ע לא יצא אלא על שטעמו של המהר"ל. וכתב שם שכאורה נראה שפנאק מינה בין הטעמים ה"ל הוא במקרה הלבנה תחת אילן ברשות הרבים, שלטעם שאין לקדש תחת גג כיון שהוא מקבל פני מלך, הרי יצא החוצה. אבל לטעם שהוא כדי לא טמא, הרי גם תחת אילן תורה יטמא כמו תחת גג. אולם כשקנתו שם הארץ לבאר שאף מצד טומאה אין חשש שכמברך תחת אילן, והביא צדדים כמה להיתר. 10 משנה ברורה (שם) בשם כמה אחרונים. 11 בשולחן ערוך (ח"מ סי' ק"ד ס"ג) כתב: תשמישי קדושה כגון תיק של פסחים ומוזות ורצועות תפילין ואורה שנתונן בו ספר תורה או חומש וכו' שנתונן עליו ספר תורה ויילון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה וצריך לגנוז. עוד כתב בשולחן ערוך (ח"ד סי' פ"ב ס"ט): תפוחי כסף וזהב שעושים לספר תורה לנוי תשמישי קדושה הם. ובביאור הרמ"א (סק"ג) כתב שאף שמצד עצמם הם תשמישי תשמישי קדושה, יש להם מאורו והם עשויים לכבוד, דינם כתשמישי קדושה. ולכן כל הקישוטים שעושים לספר התורה דינם כתשמישי קדושה. 12 כדן כפתור בגד, נגזר כפתור מיוחד במאורו או בצורתו שמוותר להרימו בשבת. וטעם עדין, שמוס שהוא מיוחד לחזור לקמנות המוסים, הדין שם של עליו (מנחת שבת סימן פ"ח סק"ג). 13 מקור האיסור לעשות צורת אדם שלימה הוא חוץ מפרצוף אדם. ולמדו כן מהפוסק (ש"ת סי' כ"ט) שכתב: 'אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשון אתי' ודרשו לא תעשון אתי. וראה ברמ"א (ש"ד סי' לה) שביאר שהיונו לפי שבצורת האדם נאמרו (בראשית א' ב) 'בצלם אלוהים ברא אותי'. ובר"י (על הרי"ף עמוד כ) כתב ש"פ בדמותו זו מתארה ה' לנביאים. והוא כן להלכה ברמ"א (עבודה זרה וחקוקת הגוים פ"ג אות ז') ובשו"ע (ח"ד סי' קמ"א פ"ד). ועוד אמרו שם בגמרא והוא בשו"ע (שם) שאפילו אם גוי עשה לו צורת אדם, אסור להשתחוות בביתו מפני החושד. 14 בשו"ע (ח"ד סי' קמ"א פ"ד) כתב: 'יש מי שאומר שלא אסור בצורת אדם ודרקון אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה. אבל צורת ראש, או גוף בלא ראש, אין בה שום איסור לא מוצאו ולא בעושה'. וברמ"א כתב על דברי השו"ע: 'וכן נהגין'. אמנם בס"ו (סי' ס"ב) הביא מהפרישה (סי' פ) שכתב שהסמ"ג (לאון סי' ס"ב) סבור שאפילו בפרצוף אדם לבד ללא הגוף יש לאסור. ובשו"ע (סי' לב) כתב שהמחמיר בזה תבוא דינו בריכה. ובפתיחת תשובה (סי' ק"א) הביא שהש"ה

לשחק בהם בשבת, ולכן אין לנסוע בשבת באופניים דמיוח קובנדין דחול שנוטע למקום אחר, וכבר פשט המנהג לאיסור. אמנם יש שכתבו שאין טעם לאסור משום עובדין דחול, המהרש"ג (ח"ב סי' י"א) שהביא מקצת מן הפוסקים שרצו לאסור הרכיבה משום עובדין דחול, וכתב עליה: 'ואי שמוס האין האיסור בורר לו י"ע הסכרה לא ידעתי מאי עובדא דחול שייך בוה, וגם אין לנו חודש גזירה ואיסורים מדעתינו: טעם נוסף כתב שכן שו"ת המורה הלכות (ח"ד סי' ע"א): דאין להיתר דבר התמידי לרבים כמבואר בת"ה אפילו ה"שן אפילו הוא היתר מזור מ"מ אסור להיתרו והוא כעין איסור מראית העין. 8 בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"ח סי' ט"ח) כתב שאף שסארי לרכוב אף על אופניים המיוחדים לקטנים, בתלת אפן לא למנוע ממילדים לרכוב עליו בבית או אפילו בחוץ כעש עירוב מטעם שניכר שזה צעצוע הילד. וכתב כמו כן לגבי גולגלים (קורקינט צעירי חשמלי) או גולגלים (קורקינט), להיתר מפני שזה כמו לתלת אופן, אך במקום שנהגו איסור בתלת אופן, בקורקינט או בגולגלים, אין להקל. אולם נראה שיש לחלק בין אופני תלת-אופן שהם בגודל משקל, לבין קורקינט ואופניים שהם כלי תחבורה ממש, ואפשר למנוע עמם מוקדים, ולכן בקורקינט שייך בו רוב הטעמים האמורים לעיל, יש לאסור לנסוע בשבת. וראה בחוט שני (ח"ה פ"ק פ"ח סק"ט) שכתב: וה"ל אסור לנסוע בשבת על קסיטי שמרכיבים גולגלים על הגלגלים ונוסעים בהם. ובשו"ת באר שבע"ה (ח"ב סי' ט) הטעם שאף שגם מצאנו דא לאסור נסיעה על הקסטי, מ"מ כן תורה אף אם הוא עשוי נער, ימנע עצמו מלנגוע גלגלים אלו בשבת. וכן הביא בספר אשירי האיש (א"ח ח"ב פ"ג אות ג) בשם הגר"ש אלישיב כי מאחר שגולגלים גדולים גם אם מבוזגים משתמשים בקורקינט להגיע במקומם, הדין שיש בו אותה איסור כמו על אופניים [אמנם הירי שם אם ניכר שהוא בשביל ילדים כגון על שלשה גולגלים]. וכן כתב לאיסור בספר אחרות שבת (פ"ק עמוד כז).

(י"ד סימן שמד ס"ז) שמותר לומר פסוקים ודברי תורה לכבוד המת בתוך ארבע אמותיו ובתוך בית הקברות, וכתב הרדב"ז (ח"א סימן רכד) שאין בזה חשש כיון שהוא לכבוד המת, וכמוכא בגמרא (ב"ק טז) שכבוד עשו לו במותו שהושיבו ישיבה על קבור.

ועיין במחזיק ברכה (אור"ח סי' תקפ"א סק"ז) שמביא בשם ספר רגל ישרה שתמה על דברי הרמ"א (שם ס"ד) שכתב בשם המהרי"ל שיש מקומות שנהגו לילך על הקברות בערב ראש השנה ולהרבות שם בתחינות. והקשה הרגל ישרה, שהרי מבוואר בריטב"א (תענית טז) שאסור להתפלל על הקברות משום לועג לרש ונשאר בצ"ע.

ומ"מ מדברי החיד"א נראה שלפי רבותינו הפוסקים הנ"ל, אם ניכר הדבר שהושיבו ישיבה על קברו לכבודו, וכגון שבנו שם בית הכנסת, בזה מותר, כיון שהוא לכבודו, ונמצא שאפילו התפילות הקבועות דומין לפסוקים שאומרים לכבודו של מת שפסוק בשו"ע שם דמותר. וכן העלה להקל בספר שלחן הטהור (קאמרא ס"י עב סק"א) להתפלל על יד קברי הצדיקים.

וכ"כ עוד במנחת אלעזר (ח"ג סימן נג) שדן בכמה צדדי התרים, וסיים בהטעם שהיו נוהגים להתפלל בקברי צדיקים הוא משום טובת וכבוד המת להעלותם ולהמציא זכותם ואין בו משום לועג לרש, ואדרבא הוא נחת רוח והנאה להם, ומותר להתפלל בטלית ותפילין לקרות בתורה אצלם.

בזמן הזה שקוברים למטה מעשרה טפחים

עוד יש טעם אחר להתיר, באופן שידוע שהקבר הוא בעומק עשרה טפחים, כמו שכתב הנצי"ב בהעמק שאלה על השאלות (פר' חיי שרה שאלה יד אות 1) ע"פ הא דאיתא במסכת ברכות (כה.) דאם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא קריאת שמע, והוא הדין אם המת עצמו נקבר למטה מעשרה טפחים אין איסור של לועג לרש, רק שבזמן הגמרא היה מנהג שלא להעמיד את הקבר יותר מ' טפחים כדאיתא בתוס' (מ"ק ה: ד"ה מנפח), ולכן החמירו בבית הקברות להרחיק ד"א. והצדיקו הדברים בספר שדי חמד (ח"ו מערכת אבילות אות קיד וקטו), דהוא דין אמת ומילי דמר מילי דסברא נינהו, וכתב (אות קיד) שאם קוברים בעומק י' טפחים אין איסור להעביר ספר תורה, אך הוסיף לכתוב שהוא ירא לחדש דבר והמעין ישפוט בצדק.

ועיין עוד בפרי מגדים (משב"ז אור"ח סי' מה סק"א) שהביא דעות הפוסקים בענין זה אם האיסור הוא דוקא בתוך ד' אמות או בכל שטח בית הקברות, ועיי"ש עוד, כי לפי כמה פוסקים יש למצוא עוד היתרים בכמה מיני אופנים.

בית הכנסת שלמעלה מעשרה טפחים

אמנם נראה עוד דבמקומות הנ"ל שבנו בתי כנסיות בגובה רב מעל הציון עצמו, הרבה יותר מ' טפחים, והשית כנסת נמצא מעל הציון, בזה אפשר שגם הבית חמד יסכים שאין בו מקום מיחוש כלל וכלל, שהרי הוא בנין שלם מעל למקום הציון, ובזה שפיר מה שנהגו כלל

ישראל להתפלל בכל אותם מקומות התפילות הקבועות, להניח תפילין ולקרוא קריאת שמע. ואדרבה זכות היא להם, שעומדת להם גם זכות הצדיקים להצילם מכל צוקה ולהושיעם בכל מיני הישועות, בזכות שהושיבו ישיבה על קברם.

מעלת ההשתטחות על קברי צדיקים

ואגב אורחא, אמרתי ללקט כמה ציונים יקרים בענין ההשתטחות על קברי צדיקים, כי הנה מצינו כבר בגמרא (ב"מ פה:) ריש לקיש הוי מצין מערתא דרבנן, וכתב בהגהות מהרי"ע (שם): 'נראה לי כי היכא דלידע אינשי ואתו לצלווי על קברייהו ומודעי להו כל צרה שלא תבוא על הצבור.'

ואיתא בזוה"ק (שלא קנח): 'אלה שמות האנשים אשר שלח משה וגו', אמר רבי יצחק וכו' כדין כלב הוה בדוחקא, אמר מה אעביד, הא יהושע אזיל בסייעתא עלאה דמשה דשדר ביה נהירו דסיהרא, והוא אנהיר עליה בצלותיה בגין דאיהו שמשא, מה עבד כלב, אשתמיט מנייהו ואתי לגבי קברייהו דאבהן וצלי תמן צלותיה. א"ר יהודה ארח אחרא נטיל, ועקים שבילין, ומטא על קברי דאבהן, ואסתכן בגרמיה, דהא כתיב ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק, אבל מאן דאיהו בדוחקא לא אסתכל מדי, כך כלב בגין דהוה בדוחקא לא אסתכל מדי ואתא לצלאה על קברי אבהן לאשתזבא מעיטא דא' עכ"ל.

וכתב הב"ח (י"ד סי' ריז): 'כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזוהר (אחרי ע-עא:) ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכיוצא בזה וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה'. ומצינו בדרשות הר"ן (דרוש השמיני) שכתב כי לא בחייהם בלבד כי גם אחרי פטירתם מקומות קבריהם של צדיקים ראויין להימצא השפע שם.

וכבר מצינו כן במדרש איכה (פתיחתא כד) שהקדוש ברוך הוא צוה לירמיה שילך על קברי אבות, ואחר כך על קברו של משה, ומשה עמד ואמר לירמיה אני אלך ואציל את ישראל, כשראו ישראל אותו, אמרו הא בן עמרם יציל אותנו. ועיין במגלה עמוקות (ואתחנן אופן פה).

וכתב בשדי חמד: ההשתטחות הוא להגן עלינו. אפשר דאיכא מצוה להשתטח על קברי הצדיקים להגן עלינו כמו שנאמר בכלב בן יפנה.

ובספר קב הישר (פרק עא) כתב וזה לשונו: 'השתטחות על קברי ישראל. 'ויבא עד חברון' ופירש"י 'מלמד שהלך כלב על קברי האבות להתפלל שם שיהיה ניצול מעצת מרגלים'. ומכאן נתפשט המנהג יפה שבישראל שאנחנו הולכים על קברי אבות להתפלל ביום שמת בו אביו או אמו, ואף אם הוא במקום אחר באותו הפעם ביאר-צייט ואינו במקום ששוכב שם אביו או אמו, מכל מקום כשהולך על שאר קברי ישראל להתפלל מכל מקום מתעוררים כל הנשמות שבגן עדן באותה התפלה וסדנא

דארעא חד הוא, שהקדוש ברוך הוא גזר כן להיות נפשות הצדיקים מצויין על הקברות לטובת ישראל שיהיו שומעין לתחינות ותפלות ישראל הבאים להתפלל על הקברות, וכל מי שיש לו איזה צער יבא אל קברי אבותיו או שאר קברות ויודיע צערו להנפשות, כי בעת שהנשמות ונפשות שומעין תפלתן של החיים המתפללין על צערו אז עולין לרוחות שבגן עדן, והרוחות עולין אל חדרי גן עדן אשר שם נשמות הקדושות, ומעוררין האבות שבארץ ישראל, ושם משתחוים לפני כסא הכבוד ומתפללין על החיים'. עכ"ל.

ועיין בשל"ה הק' מסכת ראש השנה (נר מצוה סימן י) שכתב: 'ועוד טעם אחר למה אנו משתטחים על קברי המתים, כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו, כעובדא דרבי מאני דאשתטח על מערתא דאבוה. וכן כלב השתטח על קברי אבות. וכן משמע בפרק אלו נאמרין (סוטה לד:).'

ובספר מהרי"ל (הלכות תענית יח) איתא שאמר מהר"י סג"ל 'מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות, יש כמה טעמים בגמ', לומר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעיני תעניתנו הרינו מתים ח"ו. ומר דנראה לו טעם אחר משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה ביותר על אדמת קדש. והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה'. ע"כ.

וכן כתבו הפוסקים שאסור להתפלל למתים, אם מותר להתפלל שהם יעתירו בעדנו, או שיש להעתיר ולהתפלל רק בזכותם, ולעורר הזכות שהיה להם.

ובספר חסידים (סימן תשי) כתב שיש למתים הנאה מהתפילה, וזה לשונו: 'ברזילי הגלעדי אמר (שמואל ב יט) 'אמות בעירי', כי הנאה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתן טובה, מטיבים להם באותו ענין. וגם כשמבקשים עליהם, הם מתפללים על החיים. וכלב בן יפונה נשתטח על קברי האבות'.

וכ"כ באור צדיקים למהר"ם פאפירוש (עמוד העבודה פרק יד): 'הנאה גדולה לצדיקים. מצינו שהנאה גדולה יש להמתים כשהחיים הולכים על קבריהם ומתפללים שם על נשמותיהם שינוחו בגן עדן העליון, ורחיהו בגן עדן התחתון, ומעוררין את הנפשות המעופפות בקבריהם, להיות הולכים ומודיעים בקשתם אל הרוחות שבגן עדן התחתון, והרוחות יודיעו לנשמות שבגן עדן העליון להתפלל בעד בני אדם, לכן ראוי לכבד ולהתפלל ולגדור נדר בעד נשמתם כי גם הם מתפללים עלינו, ולולי תפלתם לא היה קיום לבני אדם בזה העולם'.

ולהשלמת הענין, להבין מעלת השתטחות והכוונה שיש לכוון, ראה דברי מוהר"ו בשער רוח הקדש דרושי כוונת קריאת שמע דרוש (ו) סוד ההשתטחות, ובשער רוח הקדש (חלק קח וקכ).

טלטול פנס בשבת לצורך גופו

שהותו ב"שלוש זכר" התארכה יתר על המידה, וידידיה מצא את עצמו מחיש את צעדיו בדרכו אל האכסניה בה שהה עם ילדיו בירושלים, בעודו תוהה האם כולם ישנים כמו בזמן שעזב אותם או שמה התעורר אחד מילדיו וצריך קצת להרגיעו. בבואו אל פתח האכסניה ראה מחוץ לדלת את הפנס שרכש לבנו יוסי לא מזמן, הפנס היה דלוק משום מה וידידיה החליט שעליו ללמד את בנו פרק בהליכות חסכון ושמיירת הרכוש. הוא הדף קלות את דלת האכסניה בעודו מתכונן לעלות על יצועו אך מה שראה שיכש את תכניותיו, וליתר דיוק מה שלא ראה.... העלטה הכבידה שקידמה את פניו והשקט המוחלט שדרו לו שהילדים ישנים ורגועים, אך גם שההתארגנות תכבד עליו שבעתיים בחושך שכזה. הוא ניסה לגשש את דרכו בחדר ללא הצלחה יתירה ואז הבלית במוחו רעיון, "הפנס אולי אוכל להשתמש בפנס הדולק בחוץ כדי להאיר את החדר מעט?" האם ישנו איסור לטלטל את הפנס לצורך גופו או שמה הדבר מותר לתחילה?

תשובה: כדי לבאר ענין זה נרד לשרש הדברים, הפוסקים דנים בשאלה מדוע שלהבת היא מוקצה והרי אפשר לטלטלה על ידי הנר ולהנות לאורו, ומדוע אינו ככלי שמלאכתו להיתר?

רש"י כתב שהחשש הוא שמה יכבה ככוונה את הנר, ולכן גזרו מוקצה בשלהבת. אך המגן אברהם הקשה עליו שבגמרא (שבת מו:) מובא טעם זה לגבי נר ושמן, והגמרא דוחה טעם זה. ישנם פוסקים עוד כמה וכמה מהלכים, ונציין שלושה מהם.

החזו"א מביא שהטעם הוא שכיון ואין דרך בני אדם לטלטל נר מחשש שהוא יכבה ויצטרך לשבת בחושך, הוי דבר שאין עשוי לטלטלו ודבר שלא עשוי לטלטול הוי מוקצה. אך על פירוש זה ישנם שתי קושיות. א. שלפי זה יוצא שאם אדם יקח נר בעששית שאז אין חשש שיכבה, ובפרט אם מתנה בערב שבת שרוצה להשתמש בנר היה אמור להיות מותר וזאת לא מצינו. ב. לא מצאנו שדבר שלא מטלטלים הוי מוקצה, והרי ישנם דברים שאין דרך בני אדם לטלטלם וכגון דברים כבדים ובכל זאת אינם מוקצה.

טעם נוסף מביא החזו"א שהשלהבת מתחלפת כל הזמן והאש שדולקת קצת לא היתה בערב שבת, והוי נולד ומשום כן הוא מוקצה. אך על טעם זה הקשה המנחת שלמה שלפי דבריו גם ביו"ט יהיה אסור להדליק מנר שהודלק בערב ויו"ט משום שהוא נולד, ועל כרחך צריך לומר שאין כאן נולד מכיון שמה שגזרו על נולד הוא כדי שהכל יהיה מוכן מערב שבת ויו"ט, וכאן לא שייך להכין מערב שבת.

הגרש"ז אויערבאך והאגרות משה כתבו שהטעם למוקצה דשלהבת הוא לפי שמגוף השלהבת אי אפשר להנות כלל, וכן אי אפשר לגעת בה או להדליק ממנה, ולכן דינה כמוקצה מחמת גופו וכעצים ואבנים שאין שום הנאת השתמשות מגופן. ומשום שטעם זה פשוט לא ביארוהו בגמרא ובראשונים.

עד כאן הרחבנו לעניין אש ממש, אך לעניין מנורת להט [שיש בתוך המנורה חוט מתכת ומכח החשמל הוא מתלהט מאד, ועל ידי כך הוא מאיר] דנו הפוסקים האם כאן יש מקום להתיר בטלטול. ואף על פי שמהתורה הוא אש ממש, מכל מקום הרי כל הטעמים הנ"ל לגבי מוקצה דשלהבת אינם שייכים במנורה. שלטעם הראשון שאין דרך בני אדם לטלטל נר מחשש שיכבה, כאן אין חשש, שהרי אינו נכבה מטלטול. ולטעם השני שהשלהבת היא נולד, כאן אין זה נולד כי האור אינו מתחלף. ולטעם השלישי שהוא מוקצה מחמת גופו כי השלהבת אינה ראויה לכלום, כאן זה כלי ואינו דבר מתכלה אלא דבר שעומד לאורך זמן. ואף שלכאורה היה נראה להתיר לטלטל מנורת להט וכדו', מכל מקום כתב האגרות משה שאין להתיר לדינא משום עובדין דחול. והגרש"ז אויערבאך כתב שאין להתיר משום שהמון העם יחשוב שסיבת ההיתר הוא שזה לא נחשב לאש ויבואו להתיר לכבות ולהדליק ח"ו.

אך כיום רוב המנורות אינם מנורת להט, וסוג המנורות המצוי זה מנורת לד, והיינו שיש במנורה חומר כמין סיליקון וזרם החשמל גורם שהחומר יחזיר אור, והאור הוא קר ואין בו איסור מבעיר ומבשל כלל, והלכך נראה שאפשר להתירה בטלטול. אך ישנה מחלוקת האם זה נחשב ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר רק לצורך גופו ומקומו, או שהוא כלי שמלאכתו להתיר ומותר לגמרי בטלטול, ומסקנת רוב הפוסקים שמכיון שהמנורה פועלת על ידי חשמל ומדליקים ומכבים אותה כל הזמן [בשונה משעון שהבטרייה מחוברת ואין מוציאים אותה כלל], הרי היא ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו.

העולה לדינא:

- א. אש ממש ודאי שהוי מוקצה מהטעמים הנ"ל. ב. מנורת להט אפילו שמעיקר הדין ישנם צדדים להתיר, מכל מקום הכרעת הפוסקים לאסור.
- ג. מנורת לד וכן פנס מותר לטלטלם לצורך גופם ומקומם.

גדר הכוונה המעכבת בתפילה

תפילתו של שמעון היתה לאות ולדוגמא. מתפלל היה תמיד מילה במילה כמונה מעות, כשכל חושיו מרוכזים בפירוש המילות, בבקשת התחינות, ובהודאה על הטובות כעומד לפני המלך ממש. אלא שלא כל הזמנים שווים, ובאחד הימים כשהיה שמעון טרוד בנושא בוער לפני התפילה, הצליח לעצור את מחשבותיו ורק בברכת אבות, ולאחר ברכת אבות ברחו שוב מחשבותיו לאותו ענין. עד שכאשר לפתע נגער ממחשבותיו באמצע שמו"ע, לא ידע כלל היכן הוא אוהו, והוא נאלץ להקשיב לעצמו כדי לשמוע מה הוא אומר מתוך ההרגל. לאחר התפילה לבו היה כבד עליו, ובצער שיתף את חבריו ואמר לו 'הלואי והייתי יכול לחזור ולהתפלל שוב'. חבריו שהיה בקי בהלכה השיבו לו, שאכן כלל לא מופרך שהוא יכול וחיוב להתפלל שוב.

תשובה: תחילה נבאר את דין הכוונה הנדרשת בברכת אבות. גרסי' בברכות (ז:) 'אמר רבי אלעזר לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכוון את ליבו יתפלל, ואם לא אל יתפלל'. וכתב השו"ע (סי' קא ס"א) 'המתפלל צריך שיכוון את ליבו בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכלם יכוין באבות, ואם לא כיון באבות אף על פי שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל'. וכתב הרמ"א שם דהאידיא אין חוזרים בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוון. אך מכל מקום חובה מעיקר הדין לכוון באבות. ובמשנה ברורה (שם סק"ט) כתב בשם הטור ושו"ע הרב שאם הוא משער שאפילו באבות לא יכוון, לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו, שיהיה יכול על כל פנים לכוון באבות [ועי' תוס' בברכות לד: ד"ה יכון] שעל ברכת אבות נאמר לעולם ימוד אדם את עצמו וכו'.

אך יש לדון מה היא הכוונה המחויבת בברכה ראשונה באיכותה ובמהותה. בספר הליכות שלמה (פ"ח הערה ט') כתב בשם הגרש"ז אויערבאך שאם כיון בעיקר ענין הברכה, יצא. שהרי אם הזכיר את עיקר הברכה ודילג לגמרי את שאר המילים יצא ידי חובתו. ואף באבות אם כיון בעיקר הברכה ולא כיון בכל הברכה, יצא ידי חובתו [ועיקר ענין הברכה היינו: א. פתיחת וחתמת הברכה. ב. נושא הברכה, ויש עוד לדון איזה חלקים מעכבים בדיעבד ואכמ"ל].

ובשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כב) האריך הרבה בדבר להצדיק מנהג העולם שרבים אינם מכוונים אפילו באבות, וכחומץ לשיניים וכעשן לעיניים לומר שאינם יוצאים ידי חובת תפילה. ובדבריו מביא את החינוך (מצוה ת"ג) שכתב 'וענין הכוונה זו שחיבו בשבילה חזרה היא לפי הדומה, שיתן האדם ללבו שלפני ה' הוא מתפלל, ואילו הוא קורא ויפנה מחשבותו מכל שאר מחשבות העולם ויחד אותה על זה'. ומוכח מדבריו שפירוש המילות אינו מעכב, ורק שידע שעומד הוא לפני ה' בתפילתו, וכן הוכיח משבלי הלקט. ועוד כתב שהיות וכך כוונה זו אינה חייבת להיות דווקא בצמוד לכל מילה, ואם כיון כך בסיום הברכה יעלה לו לכל הברכה, ויצא ידי חובתו.

יותר מכך כתב לחדש על פי הירושלמי (ברכות פ"ז) שכתבו שהמברך ומוציא את חבריו בברכה, יוצא אף הוא מחבירו בשמיעת אמן, ש'אמן' הוא סיום הברכה. ולפי זה כתב שאם יכוון בענית אמן על ברכת אבות בחזרת הש"ץ יצא ידי חובתו בכך. ובדומה לדבריו כתבו בעוד ספרים אולם ודאי דברים אלו הינם לימוד זכות ובדיעבד, אבל לכתחילה צריך לכוון את פירוש המילות.

ובפסקי תשובות (סי' קא אות ב) דקדק מדברי שער הציון (סימן צו סק"ב) שאדם שידוע בעצמו שמכוון תמיד באבות, וכעת מפני סיבה מסוימת לא כיון, אז כשסרה הסיבה הטורדתו יתפלל שוב וכעיקר הדין, וכן כתב באישי ישראל.

ובביאור הלכה (סי' קא ד"ה והאידיא) הסתפק לומר שמה שכתב הרמ"א שכיום לא חוזרים משום חסרון כוונה, היינו דווקא כשגמר כבר את תפילתו. אבל אם אוהו עדיין באמצע שמו"ע, איך נאמר לו להמשיך ולברך בברכות לבטלה, כיון שמעיקר הדין אינו יוצא ידי חובתו בתפילתו זו. אך כתב שמהחיי אדם משמע שאף אם אוהו באתה גיבור ימשיך. ולכן הציע הביאור הלכה שימתין לחזרת הש"ץ, וישמע מהש"ץ בכוונה עד מקום שאוהו שם, ומשם ימשיך בעצמו. ובהליכות שלמה (פ"ח הערה י"א) האריך בזה וצייד

המשך בעמ' 1

חילול שבת עבור חולה גוי

יונתן שסיים לא מכבר את התמחותו ברפואה ואף השתלב כחלק מצוות הרפואי באחד מבתי החולים הידועים התבקש על ידי ההנהלה להתייצב בתורנות אף בימי השבת כחלק ממערך הרפואי, לפיכך פנה יונתן לרב מוסמך שיענה לו על מספר שאלות שעלו לו להתעורר במהלך עבודתו: האם אדם מצווה להיכנס לסכנה כדי להציל את זולתו האם מותר לחלל שבת לצורך הארכת חיי חולה בדקות אחדות והאם מותר לרופא לחלל את השבת כדי לטפל בחולה גוי

תשובה: כל אדם מישראל מחויב להציל את זולתו מסכנה, שנאמר: "לא תעמוד על דם רך". וחובה זו היא בכל מצבי הסכנה: מחלה, פציעה, טביעה, נשיכת בעל חיים מסוכן ועוד. וכאשר פעולת ההצלה כרוכה בסיכון לאדם הבא להציל, וכגון בכניסה לים סוער או בהצלה מבעל חיים מסוכן - אם הסיכון לחיי המציל אינו משמעותי, חובתו להיכנס לסכנה זו ולהציל את זולתו, אך אם הסיכון לחיי המציל הוא משמעותי [דהיינו שהספק לגבי הסכנה הנשקפת לו הוא לפחות ספק שקול - שבט הלוי], אזי אף אם הסכנה לחיי זולתו היא וודאית, חיי קודמים לחיי זולתו ואינו מחויב להכנס לספק סכנה כדי להצילו. ועם זאת, יש לבדוק כל מצב לאשורו ולשקול היטב את רמת הסיכון למציל, ולא לחשוש ולדקדק בדבר יתר על המידה.

ופיקוח נפש דוחה את השבת ואת כל איסורי התורה [למעט שלושת האיסורים החמורים: עבודה זרה, גילוי עריות ורציחה], שנאמר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֵי יְהוָה וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּכֶם הָאֱלֹהִים וְחַי בְּהֶם", ודרשו חכמינו ז"ל: "וחי בהם - ולא שימות בהם", ולכן, בכל מקרה שקיים חשש לסכנת מוות לאדם או להתגברות הסכנה, נדחית מצוות השבת ומותר לעשות אף מלאכה דאורייתא כדי להצילו. ויש מחכמינו ז"ל שאמרו שסברא היא: "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", ושבחות הרבה' לאו דווקא אלא שיזכה לקיים מצוות. אולם, עיקר ההיתר של חילול שבת או עשיית איסורים אחרים לצורך פיקוח נפש הוא על פי הנלמד מהכתוב "וחי בהם", ולכן יש לחלל את השבת ולעבור על איסורים אחרים גם לצורך הצלת אדם חסר דעת, למרות שלעולם לא ישמור שבת ולא יקיים מצוות.

ואת ההיתר האמור: "וחי בָּהֶם - ולא שימות בהם", פירשו רבותינו: אפילו חיי שעה, דהיינו שמותר לחלל את השבת ולעבור על איסורים אחרים אף לצורך הארכת חיי של אדם גוסס או פצוע באורח אנוש שברור כי בדרך הטבע אין להם כל סיכוי לחיות יותר מדקות אחדות. ואף אדם שנתון במצב של מוות מוחי - הורה הגרי"ש אלישיב, שחובה לחלל את השבת כדי להאריך את חייו. והגר"נ קרליץ, הורה, שמותר לחלל את השבת אף כדי להאריך את חייו של אדם שספק מלנשום, כל עוד ניתן לבצע בו החייאה ולהאריך את חייו ולו בזמן מועט, וכן דעת הגרש"ז אויערבך, שמותר לבצע בו את כל הפעולות שניתן לבצע בזמנו כדי להאריך את חייו, כגון נסיונות החייאה, חיבור למכשירים שונים, העברה ברכב לבית החולים וכדומה.

והיתר חילול שבת לצורך הצלת נפש מישראל, הוא אף במלאכות דאורייתא, בין לצורך הצלת גדול ובין לצורך הצלת קטן, ואף כדי להציל אדם שספק אם הוא גוי או ישראל. וגם במקרה שלא ידוע אם אכן הישראל במצב של ספק סכנה, אך יש סיבה להניח שהוא במצב זה, חובה לחלל את השבת עד שיוודע בבירור שאינו בסכנה. וישראל שאינו שומר מצוות - אם הוא 'תינוק שנשבה', דהיינו שגדל מילדותו בסביבה המונחת משמירת המצוות, דינו ככל ישראל, וחובה לחלל את השבת להצלתו. והורו הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ, שאף באופן שספק אם הוא תינוק שנשבה, חובה לחלל את השבת להצלתו. אך מי שידוע כי 'שנה ופירש', דהיינו שגדל בסביבת שומרי מצוות ועובר על המצוות 'להכעיס', אסור להצילו אף בימות החול, וכל שכן שאסור לחלל את השבת לשם כך.

ופיקוח נפש של גוי, אינו דוחה את השבת ולא איסורים אחרים, אך במקרה שההימנעות מהצלת הגוי עלולה להתפרסם ולגרום לשנאה עד כדי סכנת נפשות לישראל, הורה הגרש"ז אויערבך על פי דברי החתם סופר, שמותר לעבור אף על איסור דאורייתא כדי להצילו. ואם ההימנעות מהצלת הגוי עלולה לגרום לשנאה בלבד, ללא סכנה לישראל - אסור לעבור על איסור דאורייתא כדי להצילו, ויתכן שאסור לעבור אף על איסור דרבנן לשם כך. ורופא העובד בבית חולים שבו מטופלים גם גויים - דעת האגרות משה, שאם יש בצוות בית החולים רופאים גויים, עליו להשתדל שתורנותו לא תהיה בשבתות, או להחליף את תורנותו שבשבתות עם רופא גוי, כדי שלא יאלץ לחלל את השבת לצורך טיפול בגויים; ואם קראו לו בשבת לטפל בגוי ואינו יכול להשתמש בתואנה כלשהי, רשאי לעבור גם על מלאכות דאורייתא לצורך הטיפול בו, כיון שהימנעותו עלולה להביא לידי סכנת נפשות, ולדעת המנחת יצחק, רשאי לעבור רק על מלאכות דרבנן.

העולה לדינא:

- א. דעת הפוסקים האחרונים שיש לחלל את השבת אף כדי להאריך את חייו ולו בזמן מועט
- ב. דעת האגרות משה, שאם יש בצוות בית החולים רופאים גויים, עליו להשתדל שתורנותו לא תהיה בשבתות ובמידה ואינו יכול להשתמש בתואנה כלשהי, רשאי לעבור גם על מלאכות דאורייתא לצורך הטיפול בו, כיון שהימנעותו עלולה להביא לידי סכנת נפשות, ולדעת המנחת יצחק, רשאי לעבור רק על מלאכות דרבנן.

לומר שאף שלא כיון באבות אין שאר ברכותיו לבטלה, שתפילתו נחשבת תפילה אלא שחסר בה הכוונה. ואף שמעיקר הדין צריך לחזור בשבילה, מכל מקום תפילתו הראשונה שם תפילה עליה, ואסור לעבור לפניו, ועולה לו למאה ברכות. וכן האריך להוכיח בשו"ת ארץ צבי הנ"ל, וכן כתב באורחות רבינו (עמ' נט) וכן מנהג העולם שממשיכים בעצמם.

וכתב בהליכות שלמה (שם ס"ח) שאם עדיין אוזח באמצע ברכת אבות, יכול לחזור שוב מהיכן שלא כיון, ואפילו כשחוזר על שם השם [גם בשאר ברכות רשאי לחזור שוב], ובשם החזו"א (אורחות רבינו ח"א עמ' טז) כתבו שיהרהר במחשבתו את מה שחיסר מלכוון ודי בכך. ועצה זו אפשר לעשות גם אם אוזח בהמשך התפילה (הליכות שלמה שם).

והנה עת כאן דיברנו על ברכת אבות, ומפשוט לשון הפוסקים נראה שבשאר התפילה אף אם לא כיון כלל, יצא ידי חובתו. אולם הגרש"ז אויערבאך העיר שלכאורה אם בפיו אומר את מילות התפילה, אך לבו בל עמו ואינו יודע מה שאומר הוא כמתעסק, ובכל דיני התורה כשמתעסק בדבר אחד ונעשה על ידו בטעות מעשה אחר, אין מעשה זה נחשב שעשאו. ולפי זה המתפלל כך לא יצא כלל ידי חובתו [ולכאורה הוא הדין בקריאת שמע ובשאר ברכות]. וקצת ראייה שיוצא ידי חובה בכך מביא שם מהא דברכות (סו) שאמרו 'קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק יחזור לראש. בין פרק לפרק, יחזור לפרק ראשון. בין כתיבה לכתיבה, יחזור לכתיבה ראשונה'. ואמר שם רבי יוחנן שאם פתח ב'למען ירבו ימיכם' וודאי שאוחר בסוף פרק שני, ע"כ. וכמדומה שדבר זה שאינו יודע באיזו כתיבה [וכתבתם] הוא עומד, יכול להיות רק במתעסק. וחזינן שיוצא בכך ידי חובה, ומשאייר דבריו בצ"ע. ואף שלהלכה למעשה נראה שיצא ידי חובתו ואין ברכותיו לבטלה, מכל מקום וודאי שיש לזהר מאד שלא לבוא לידי כך. ואם מתפלל מתוך הסידור ועיניו עוקבות אחרי המילים וודאי שאינו בגדר זה [וראה בהליכות שלמה (שם) שמעתיק את חידושו המפורסם של הגר"ח מבריסק, שדייק מדברי הרמב"ם שאף שכונת פירוש המילות מעכבת רק בברכת אבות, מכל מקום הכוונה שעומד כעת לפני המלך, מעכבת בכל התפילה. ואחרונים נשאו ונתנו בדבריו, ותירצו מנהג העולם ואכמ"ל].

העולה לדינא:

- א. מי שלא כיון באבות ואוזח עדיין באמצע אבות, יחזור ויאמר שוב בכוונה, או שיהרהר במחשבתו מהיכן שלא כיון.
- ב. גם אם סיים ברכת אבות יכול להמשיך תפילתו, ואין ברכותיו לבטלה. והמובחר שיהרהר מתחילת התפילה ועד מקום שאוחר שם ואז ימשיך. ג. גם בשאר התפילה [הוא הדין בקריאת שמע ושאר ברכות] השקוע במחשבותיו, ופיו מדבר וליבו בל עימו, נכנס לספק גדול. ואף שנראה שלהלכה למעשה יכול להמשיך בתפילתו, ויוצא ידי חובתו. מכל מקום וודאי שיש לזהר מאד שלא לבוא לידי כך. ד. יש שכתבו שאדם שיוודע בעצמו שתמיד מכוון באבות, וכעת מפני סיבה מסוימת לא כיון בברכת אבות כלל, אז כשהתבטלה הסיבה הטורדתו יתפלל שוב.

קנה זוג נעלים והתברר שכל נעל במידה אחרת

אבא רכש זוג נעלים עבור ילדו הקטן, לאחר מדידת הנעלים ארו לו המוכר את הנעלים החדשות ופנה ללקוח הבא. לאחר שהילד התחיל לנעול את הנעלים החדשות, התלונן על אי נוחות, האבא המסור הזדרז לרכוש ספידה להקטנת מידת הנעל שגם לא עזרה מדי, והתלונות של הילד המשיכו עד שלאחר כמה שבועות שם לב שזוג הנעלים אינו תואם, כל נעל מספר אחר. כעת הקונה תובע מהמוכר שיתן לו את הנעל במידה המתאימה, ואם אין לו הרי הוא מבטל את המקח כיון שביקש מידה מסויימת וקיבל מידה אחרת. המוכר טוען כנגדו: א. לא הסתרתי מאומה הלוקח ראה ולקח. ב. שהלוקח ישלם עבור הנעל שהשתמש, כיון שמחמת השתמשותו בנעל זו הפסיד את זוג נעלים האלו שלא ניתן למוכרם. תשובה:

א. הנה כתב בשולחן ערוך (ח"מ סימן רלב ס"א): המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום, אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר. עוד כתב בשולחן ערוך (בסימן רלב ס"א): המוכר לחבירו מין ממיני הפירות ונתן לו מין אחר אין כאן מכר ושניהם יכולים לחזור.

ב. בסמ"ע (סימן רלב ס"ק י) הביא מדברי המגיד משנה, דלא רק כשנשתמש אמרינן שמחל, אלא הוא הדין אם היה דבר שהלוקח יכול להבחינו לאתרו כגון שיכולים לנסות ולטעמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר.

ובנתיבות (ס"ק א) העלה שכל דברי המגיד משנה מיירי רק אם נשתמש, והיינו שאם נשתמש בדבר שהיה יכול לבדוק ולהבחינו, אף שלא ידע מהמום בעת השימוש הוי מחילה. ובפתי"ש (ס"ק א) הביא כמה פוסקים שנחלקו על דברי המגיד משנה והם סוברים שכשיש מום במקח לעולם חוזר אף אם שהה זמן רב ואף אם יכול להבחינו כל זמן שלא נשתמש אחר שנודע לו חוזר. אולם לבסוף מכריע כדברי השבות יעקב שעיקר דברי המגיד משנה מיירי קודם המקח, אכן אחר המקח לא אמרינן כן.

ג. עוד נראה, דכל חידוש המגיד משנה שבדבר שיכול לטעמו ולבדוק הוי מחילה

מיירי רק לענין מום במקח, והיינו שלקח ממנו חפץ ונמצא בו מום, אולם לענין חזרה מהמקח מחמת שנתן לו מין אחר אף באופן שהיה יכול הלוקח לבדוק לא אמרינן דהוי מחילה, כיון שלא על זה נעשה המקח כלל אין סברה לומר שמחל לו. ועוד, שכיון שדיברו להדיא על חפץ אחר מסתבר שהיה יכול לסמוך שהמוכר נתן לו את מה שביקש ולא היה צריך לבדוק אף שהיה יכול. וביותר לפי שיטות הפוסקים דס"ל שבאופן שנתן לו מין אחר לא חל הקנין ואף מחילה להדיא לא יועיל אם לא יעשה קנין חדש, אם כן לא שייך כלל לומר בזה את דין המ"מ ולא איכפת לן כלל במה שהיה יכול לבדוק. שוב שמתי אל ליבי שבנתיבות (רלב ס"ק א) משמע להדיא שדברי המ"מ לא מיירי בנתן לו מין אחר.

ולכן בנידון דידן שסיכמו על מידה מסויימת והמוכר נתן לו מידה אחרת בודאי חשיב מין אחר ולא חל המקח על הנעל שלקח אף שהיה יכול הלוקח לבדוק.

ד. ואף אם נימא שדינו של המגיד משנה מיירי אף במין אחר, מסתבר לומר דלא שייך בכה"ג, כיון שכל סברת המ"מ היינו משום שמתוך שלא בדק אמרינן שמחל ולא איכפת ליה במום, ובנידון"ד ברור שלא מחל, שהרי אין אדם בעולם שהולך בנעלים שאין מדתם שווה. ואם כן בודאי יכול לחזור ולבטל המקח אם המוכר לא יתקן וישלים לו את הנעל החסר. [ולא מסתבר לומר שכיון שלא התבונן נחשב שמוחל ומסכים להפסיד המעות לגמרי ואף שלא ישתמש בנעל כלל. ובפרט לדעת הנתיבות שכל הוכחת המחילה באה רק מחמת ההשתמשות שזה מוכיח שלא איכפת ליה מהמום וכו', אולם בנידון"ד בודאי איכפת ליה מהמום ואינו מוחל. שהרי בודאי אם הדבר תלוי בהשתמשות שזה מוכיח על המחילה, רק בהשתמשות אמיתית אמרינן כן ולא בהשתמשות שבודאי אינה ראויה, ונחשב כמי שלא השתמש ויכול לחזור ודו"ק].

ה. ולענין תביעת המוכר את הקונה על מה שהזיקו בכך שנשתמש בנעל ומחמת כן אי אפשר למוכרו, קיימ"ל בשו"ע (רלב ס"ג) המוכר דבר שהיה מום בממכרו ועשה בו הלוקח מום אחר קודם שיודע לו המום הראשון אם עשה דבר שדרכו לעשותו פטור, ואם שינה ועשה מום אחר קודם שיודע לו המום מחזיר המקח לבעליו ומשלם דמי המום שעשה. וממילא כיון שנשתמש הלוקח בנעל כדרך, בודאי פטור הלוקח מלשלם על הנעל שניזק.

ו. ואף לפי מה שכתב בנתיבות (רלב ס"ה) בטעם שחייב הלוקח לשלם בדבר שאין הדרך לעשותו, דאף שהמוכר ידע מהמום והלוקח לא היה יודע, מ"מ היה יכול הלוקח לבדוק והוי כמו אונס ד א ב י ד ה ש ח י י ב ה מ ז י ק . ולכאורה לפי דבריו

צ"ל דבדבר שהדרך לעשותו הוי כמו שהמוכר אמר לו להדיא קרע כסותי והיפטר. ולפי"ז לכאורה יעלה דגם בדבר שהדרך לעשותו אם גם המוכר לא ידע מהמום וממילא לא שייך לפטור מדין אומר קרע כסותי והיפטר, אף שגם המוכר פשע שהיה יכול לבדוק, יתחייב הלוקח כיון שהוי כמו אונס דאבידה שהמזיק חייב. ואם כן בנידוננו לכאורה יתחייב לשלם על מה שהזיק את הנעל. מ"מ זה אינו, שמבואר מדברי הנתיבות בהמשך הסימן (ס"ק י) להדיא שדין זה שייך להלוקח בדבר שהדרך לעשות אף בגוונא שהמוכר לא ידע מהמום עיי"ש היטב. וביאור הדברים נראה שלגבי שימושים שדרך הלוקח לעשות והיה המוכר יכול לבדוק נחשב המוכר פושע בכך שלא בדק. ועוד אפ"ל שכיון שהיה יכול לבדוק ולא בדק נחשב כאומר קרע כסותי והיפטר אף שלא ידע מהמום. [ומה שכתב הנתיבות בס"ק ה' לענין קרקע צ"ע להבין את דבריו]

ז. ויש להוסיף עוד שבאופן שהקטן הזיק את הנעל בשימוש בודאי פטור, ואף אם הזיק את הנעל בשימוש שלא כדרך, ואף שקיימ"ל (או"ח סימן שמוג ס"ג ובמ"ב סק"ט) שראוי לשלם, כאן שהזיק הקטן היה באונס שחשב שזה שלו פטור, שכל ענין הכפרה בקטן היינו רק במזיד, וכפי שמוכח מדברי המג"א שהביא את מקור החיוב לקטן מדברי הגמרא (פנהדרין נה.) ושם אמרו בגמרא להדיא שמיירי רק במזיד.

העולה לדניא:

- א. כשהמוכר נתן ללוקח מין אחר ממה שביקש, המקח בטל אף באופן שהיה הלוקח יכול לבדוקו.
- ב. כשהמוכר נתן ללוקח חפץ עם מום שאין אדם שיכול לסובלו ולהשתמש בו כן, ולא שייך לומר שמוחל על המום, יכול הלוקח לחזור בו אף באופן שהיה יכול לבדוקו.
- ג. לוקח שנשתמש בחפץ כדרך, או שעשה בו דבר שהדרך לעשותו, ואחר כך נתברר שהיה בו מום, פטור על כל הפסד ונזק שיארע לחפץ. בין אם ידע המוכר מהמום ובין כשלא ידע המוכר מהמום. ואם עשה בו דבר שאין הדרך לעשותו והזיקו חייב אף שסבור שזה שלו, כיון שהיה יכול לבדוקו נחשב כאונס דאבידה שחייב.
- ד. קטן שהזיק פטור מדינא וחייב לצאת ידי שמים, וכשהזיק בשוגג לכאורה פטור אף לצאת ידי שמים.
- ה. ולכן בנידוננו שהמוכר נתן לו בטעות נעל במידה אחרת בודאי אין כאן מחילה וחייב המוכר להשלים לו נעל אחרת במידה המתאימה, ואם אין לו אזי יכול לחזור בו ואינו חייב לשלם בעד הנעלים שנפסדו מחמת שהשתמש בהם קודם שנתברר לו הטעות ואף אם עשה בהם שימוש שאין הדרך לעשותו, כיון שהוא קטן. בגדול אם ניזק מחמת שעשה בו דבר שהדרך לעשות פטור, ובשימוש שאין הדרך לעשות חייב.

